

216. levél

Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak

Firenze, 1513. december 10.

Tiszteletreméltó Francesco Vettorinak, Firenze szentszéki követének, az én pártfogómnak és jótevőmnek. Róma.

Nagyrabecsült Nagykövet! „*De elnyerni az isteni kegyelmet / sosem késő, ebben bízom*”¹. Mindezt azért írom, mert egy pillanatra úgy tűnt, hogy jóllehet el nem vesztettem irányomban tanúsított kegyelmét, de mintha megkopott volna, mivel jó ideje nem írt nekem. Kétségek kerülgettek hallgatásának okát illetően, s minden lehetséges ok, mi ez idáig eszembe ötlött, semmisnek tűnt, kivéve azt az egyet, hogy felmerült a gyanú bennem, azért hagyott fel a levélírással, mert esetleg azt írták önnek, nem vagyok jó sáfára a leveleinek, noha tudtam, rajtam keresztül Filippón és Pagolón² kívül más nem látta őket. A legutóbbi, 23-án kelt levelétől azonban visszanyertem némiképp nyugodalmam, midőn igen nagy meglepéssel láttam, mily szervezetten és nyugodtan tölti be diplomáciai hivatalát, és bátorítom arra, hogy továbbra is így tegyen, mert ki hátra hagyja a maga nyugalma mások nyugalma érdekében, csak a maga nyugalmatól válik meg, a másokéiból viszont hála sem marad vissza. És mivelhogy Fortuna mindent meghozhat, Ön hagyni akarja, hadd tegye dolgát. Nyugton marad, nem fáradozik, hanem várja, hogy idővel az cselekedjék valamit az emberekért. Elég lesz akkor fáradoznia majd, jobban örködni a dolgok felett, nekem pedig elég lesz akkor elhagyni a vidéket, s mondani: „íme, itt vagyok”. De mert szeretném viszonzni kegyelmét, válaszolok Önnek, ugyanakkor nem tudok másról beszámolni, mint hogy milyen életet élek. S ha úgy ítéli, jobb lenne felcserélni az Önével, kész vagyok megtenni azt.

Vidéki házamba visszahúzódva élek, s mert legutóbbi ügyeim idáig követtek, az utóbbi időben – ha mindent egybevetek – nem töltöttem húsz napnál többet Firenzében. Mostanáig magamban vadásztam rigóra. Még hajnal előtt felkeltem, szétkentem a lépet, aztán körbejártam a terepet hátamon egy köteg kalitkával: teljesen úgy festettem, mint Geta, mikor a kikötőből Amphitruon könyveivel

1 Petrarca: *Triumphus Eterenitatis* 13, magyarul: *Az Örökkévalóság diadalmenete*, in: Petrarca: *Diadalmenetek*, ford. Hárs Ernő, Budapest 2007, 105.

2 Filippó Casavecchiáról és Pagolo Vettoriról van szó, utóbbi a címzett testvére.

megrakodva visszatért³. Legalább kettő, legfeljebb hat rigót minden alkalommal fogtam így. Az egész szeptembert ezzel töltöttem. Azt követően azonban eme időtöltésem – bármilyen sajnálatra méltó és ellenszenves legyen is – nagy bánatomra elmaradt. S hogy milyen is most az életem, elmesélem rögvest.

Reggelente napkeltekor ébredek, majd kimegyek az egyik erdőbe, amelyet épp kivágotk, ahol úgy két órát eltöltök, hogy megtekintsem az elmúlt napi munka eredményét, és hogy a favágókkal eltöltsék némi időt, akik valamin mindig perlekednek és viszálykodnak vagy egymás között, vagy a szomszédjaikkal. Erről az erdőről ezernyi dolgot mesélhetnek önnek, amelyek velem estek meg és Frosino da Panzanóval, vagy másokkal, akik a faanyag iránt érdeklődtek. Ez a Frosino például küldetett néhány öl fáért anélkül, hogy szólt volna előtte, majd fizetéskor 10 lírával kevesebbet akart adni érte, mondván, hogy négy éve tartozom annyival neki, mikor Antonio Guicciardini házában legyőzött kártyajátékban. Természetesen pokolian dühöngeni kezdtem, s a kocsiszt vádoltam lopással, aki természetesen csak a fát fuvarozta. Végül Giovanni Macchiavelli állt közénk, hogy egyetértésre bírjon bennünket. Ahogy megérkezett az északi szél Batista Guicciardini, Filippo Ginori, Tommaso del Bene és még néhányan a városból vettek egy-egy öl fát tőlem. Én mindenkinek megígérettem, így küldtem belőle Tommasónak is, mire azonban a fa Firenzébe ért, a mennyisége felére csökkent. A fát ugyanis ő maga, a felsége, a szolgálóleány és a fiai rakták halomba, így olybá tűnt, mintha az inasaival marhát ütlegelő Gabburrává lett volna.⁴ Látva hát, mekkora nagy hasznot hajtok belőle, inkább azt mondtam a többieknek, hogy elfogyott a fám, ami persze mindenkit rosszul érintett, különösen Batistát, aki nyomban ezt is Prato csapásai közé sorolta.⁵

Hátrahagyva az erdőt, egy forráshoz, majd a madárctalosba megyek. Mindig van könyv nálam, Dante, vagy Petrarca, vagy más, kisebb költők egyike, mint Tibullus, Ovidius és hasonlók. Olvasgatok szerelmi szenvedélyeikről, és szerelmekik eszembe idézik az enyémet, miközben jólesően elmerengek e gondolon. Aztán a vendéglő felé veszem az utam, beszélgetésbe elegyedek az éppen arra járókkal, érdeklődöm falujuk hírei felől. Sok érdekes dolgot megtudok, megismerem az emberek különféle ízléseit és különböző gondolatait. Mindeközben elérkezik

3 Machiavelli Vitalis Blesensis (Vitalis de Blois) 12. századi *Geta* című latin komédiájára utal, mely mű Plautus *Amphitruo*-jának adaptációja.

4 Homályos utalás egy talán hentes Gaburrára.

5 Batista Guicciardini a köztársaság katonai vezetője (ún. *podestà*) volt a Pratóban, mielőtt azt elfoglalták a Medicieket támogató spanyol erők 1512-ben. Figyelemreméltó, hogy a patrióta Machiavelli még a Prato elestéből és az azt kísérő atrocitásokból is képes gúnyt üzni.

az ebédidő, amikor a családommal együtt közösen elfogyasztom az étket, melyet szegény birtokom és csekély kis vagyonom enged. Miután megettem, mim van, visszatérek a vendéglőbe, ahol ott találok a fogadóst, rendszerint a hentes, a molnár és két sütőmester társaságában. Egész nap velük bandázom kártyáztatva és kockázva, ezerszer is civakodásokba és véget nem érő sértegetésekbe keveredve a legtöbbször egyetlen fillér miatt. Sokszor még San Casciano távolságából is lehet hallani a kiabálásunkat. Efféle smucig alakok társaságában pucolom elmémet a penésztől, és engedek szabad utat sorsom rosszindulatának, mely örülök, hogy ily módon tapos lábbal engem; szeretném látni, elszégyelli-e magát miatta egyszer.

Az este beköszöntével hazatérek, és a dolgozószobámba sietek. Az ajtóban levetem sár és mocsok lepte hétköznapi öltözékemet, majd felöltöm királyi és udvari ruhámat, s így, méltón felöltözve lépek az antik nagy elődök antik udvarába, ahol elkölthetem szeretettel vett étküket, amely egyedül az enyém, és amelyért születtem. Nem szégyellek beszélgetni velük, faggatom őket tetteik okairól; ők pedig emberségből készségesen válaszolnak is nekem. Jó négy órán át nem fog rajtam az unalom, megfeledkezem minden gondról, nem félek a szegénységtől s nem nyugtalanít a halál: egész valómmal beléjük költözöm.

És mert Dante azt mondja, hogy tudás gyümölcsét a megértés csak jól őrizve termi⁶ – ezért leírtam mindent, amit e beszélgetésekből magam számára kamatoztathattam⁷, s összeállítottam egy kisebbfajta gyűjteményt *De principatibus*⁸ címmel, melyben – amennyire csak tudok – elmélyülök az ilyen témájú elmélkedésekben. Megvizsgálom, mi a fejedelemség, milyen fajtái vannak, hogyan alakulnak ki, hogyan maradnak fenn, és miért enyésznek el. Ha Ön valaha is kedvelte ilyesfajta szeszélyeimet, ez is bizonyára tetszésére lesz, egy fejedelem, különösen egy új fejedelem részéről pedig jó fogadtatásra találhat. Épp ezért a nagyméltóságú Giulianónak⁹ ajánlom az irományt. Philippo Casavecchia

6 Dante: *Paradicsom* V, 40-42, magyarul: Uő.: *Isteni színjáték*, ford. Babits Mihály, Budapest 2002, 408: Tárd föl elmédet, s zárd beléje el, mi / ajkamról árad: mert tudás gyümölcsét / a megértés csak jól őrizve termi.

7 E beszélgetések gyümölcse a végleges szövegformáját csak jóval később elnyerő Liviushoz írt *Beszélgetéseknek* (Discorsi).

8 Figyeljünk fel a latin és a végleges olasz cím közötti különbségre: Machiavelli itt még *A fejedelemségekről* címmel utal a szövegre, míg az először 1532-ben kiadott végső változat *A fejedelem* (Il Principe) címet viseli!

9 Giuliano de' Medici (1479-1516), az 1513-as Medici-restauráció idején Firenze ura. Guiliano Lorenzo Medici (Il magnifico, 1449-1492) három fiának egyike, testvére Giovanni de' Medici X. Leó néven pápa (1513-1521). Machiavelli a *Fejedelmet* végül nem Giuliano de' Medicinek, hanem a harmadik testvér Piero de' Medici (1471-1503) fiának, azaz az ifjabb Lorenzo de' Medici-nek (1492-1519) ajánlja.

már látta, így tájékoztathatja Önt a benne foglaltakról és az egymással folytatott beszélgetéseinkről is, mialatt én az írást kibővítem és letisztázom még.

Tudom, tiszteletreméltó nagykövet úr, Ön azt szeretné, hogy hagyjam hátra ezt az életet, és menjek együtt élvezni az Önét. Mindenképpen így fogok tenni, ám bizonyos elintéznivalóim még itthon tartanak, melyekkel végezni úgy hat hétig eltart. Emellett némi bizonytalanságot ébreszt bennem, hogy ott vannak azok a Soderiniék¹⁰, akiket kénytelen lennék meglátogatni, ha ott leszek. Így félek, hogy mikor visszatérek, s a lóról leszállva azt gondolom, otthon vagyok, a Bargiellóban¹¹ találom magam; mert bár ez az állam tekintélyes alapokon nyugszik, és nagy a biztonsága, mégiscsak új, s ennek okán gyanakvó. Nem hiányoznak az okoskodók se, akik csak, hogy kitűnjenek – mint Pagolo Bertini¹² –, ebédre hívnak másokat, aztán elvárják, hogy a fizetségről én gondoskadjam. Kérem, szabadítson meg hát e félelmemtől, s akkor a mondott időn belül ott leszek.

Sokat beszélgettem Filippóval erről a kis írásomról, hogy vajon jó lenne-e odaadnom Giulianónak vagy sem, és amennyiben hasznos odaadnom, vajon vigyem-e el magam neki, vagy inkább küldjem el. Ha nem adom oda, attól félek, még Giuliano se fogja olvasni, nemhogy mások, és ez az Ardinghelli e legutóbbi fáradozásomból magának szerez majd érdemet¹³. Arra pedig, hogy odaadjam, ama szükség kényszerít, hogy lassan pénzem véget ér, s nem tudnék soká élni anélkül, hogy a szegénységem miatt meg ne vessenek.¹⁴ Aztán meg arra vágnék, hogy ezek a Medici urak végre igénybe vegyék a szolgálatomat, még ha egy kő tovagördítésével kellene is kezdenem; ha aztán mégsem sikerül jóindulatukat megszereznem, csak magamon siránkozhatok. Ha tehát elolvasnák a könyvecskét, láthatnák, hogy a 15 év alatt, melyet a kormányzás művészetének tanulmányozásával töltöttem, nem tétlenkedtem, és nem játszottam, és bizony bárki szívesen

10 Piero Soderini 1502 és 1512 között a firenzei köztársaság első embere, aki a Mediciek visszatérével Dalmáciáig menekül, majd X. Leó pártfogásának köszönhetően Rómában él 1522-ben bekövetkezett haláláig. Jellemző a kor ingatag politikai viszonyaira, hogy Machiavelli milyen tartózkodóan ír egykori legszorosabb munkatársáról, illetve annak családjáról. Soderini politikájával kapcsolatban lásd *Discorsi* 1,6 és 3,19!

11 Híres börtönépület Firenzében.

12 Ismeretlen személy, nem tudni mire céloz a szerző.

13 Piero Ardinghelli X. Leó pápa titkára. Úgy tűnik, Machiavelli attól tartott, hogy ha Giuliano Medici nem olvasná el írását, akkor Ardinghelli kisajátítaná annak gondolatait és mint sajátjait használná fel azokat.

14 Reminiszcencia Juvenalis 3.153 helyére: nil habet infelix paupertas durius in se / quam quod ridiculos homines facit. Magyarul: *Juvenalis szatírái*, ford. Muraközy Gyula, Budapest 1964, 87: Nincs a szegénység bús átkában rettenetesebb, / mint hogy az embereket kinevetteti!

venne szolgálatába olyan valakit, aki mások költségén ennyi tapasztalatra szert tett. A hűségem felől senki semmilyen kétséget nem támaszthatna, mert mindig is betartottam a hűség parancsát, s nem most lesz, hogy megtanuljam, miként szegjem meg azt. Aki hűséges és jó volt 43 évig, amilyen idős most én vagyok, annak nem kell természetét megváltoztatnia; az én hűségemnek és jóságomnak pedig a szegénységem a tanúja. Szeretném tehát, hogy írja meg véleményét e dolgokat illetően. Ajánlom magamat. Legyen boldog.

1513. december 10. napján

Niccolò Machiavelli Firenzéből
(Sztupkai Benjámín fordítása)